The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

International Journal of Social Science
Doi number:http://dx.doi.org/10.9761/JASSS6885
Number: 52 , p. 1-9, Winter II 2016
Yayın Süreci / Publication Process
Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date - Yayınlanma Tarihi / The Published Date
22.11.2016 **31.12.2016**

KARGIŞ/BEDDUA EKİ: {-(y)AsIcA}

A SUFFIX USED TO EXPRESS CURSE: {-(y)AsIcA}

Prof. Dr. İ. Gülsel Sev
Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Öz

Türkçe 'kargış', Farsça+Arapça 'bed+dua' sözcükleri 'kötü dilek' anlamına gelir. Türk kültüründe önemli bir yere sahip, sanatlı, özgün tasarımlı söz kalıpları olan kargış/beddualar özellikle söyleyeni derinden etkileyen mutsuzluğun, kızgınlığın, üzüntünün dışa vurumudur. Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarında sıkça rastladığımız, bir kargış/beddua eki olarak kullanılan {-(y)AsIcA} ve bu ek ile yapılan kargış/beddualar üzerinde durulmuştur. Diğer kargış/beddualar gibi {-(y)AsIcA}'lı kargış/beddualar da âşıkların şiirlerinde, mani, türkü ve ağıtlarda sık sık yer bulmuştur. Gerçekte {-(y)AsIcA} ekli kargış/beddualar yöreseldir, sözlü dilde/ağızlarda yaşar. Makalede, bu şekilde tespit edilen malzeme mahiyetine göre sınıflandırılmıştır. Ölüm dileyen kargış/beddualar maddesinde "boyu devrilesice", "sabaha çıkmayasıca", "sırtı teneşire gelesice", "yerlere giresice" gibi dilimizin zengin ve güçlü anlatım zenginliğini ortaya koyan örnekler sıralanmıştır. Yazıda, kargış/beddua söylemede kullanılan {-(y)AsIcA} 'nın alkış/dualarda geçen kullanımlarına da değinilmiştir. "ruhu şad olasıca", "nurda yatasıca" gibi. Ancak alkış/dua özelliği taşıyan bu örneklerde dahi bir serzeniş sezildiği aşikârdır. Bunun sebebi {-(y)AsIcA} ekidir.

{-(y)AsIcA} , istek işlevli bir sıfat-fiil eki olan {-(y)AsI}'nın {+cA} eşitlik ekiyle genişletilmiş biçimidir. Bu yönüyle {-(y)AsIcA} , yapıca bir zarf-fiil görünümündedir. Ancak özellikle {+cA} eşitlik eki işlevinin etkisiyle kargış/beddualarda sıfat tamlamasının sıfat kısmını oluşturmakta, sıfat-fiil görevinde kullanılmaktadır."kör olasıca gelin" "ciğeri yapışasıca (adam)", "eri yitesice (kız/kadın)" örneklerindeki gibi. O hâlde {-(y)AsIcA} birleşik bir sıfat-fiil eki olarak düşünülmelidir. Çalışmada ekin kargış/beddualara hayat verdiği, onlarla anılageldiği göz önünde tutularak {-(y)AsIcA} için kargış/beddua eki adlandırmasının yapılması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: {-(y)AsIcA} , Kargış/Beddua, Sıfat-Fiil Eki, Sözlü Dil

Abstract

In Turkish 'kargış' and 'bed+dua' (Persian+Arabic) means bad wishes. Curses, which have important places in Turkish culture with their artistic and authentic structure, are the expressions of deep sadness, anger, and agony by speakers. The focus of the present study is the suffix {-(y)AsIcA} used commonly in Anotolian dialects and the curses formed

this suffix. Like the other curses, the curses with {-(y)AsIcA} are found commonly in poems, dirges and folk songs. In fact, the curses with {-(y)AsIcA} are domestic and exist in spoken language and dialects. In the article, the linguistic material gathered are classified according to their quality. Under the title of "curses wishing death" examples, which display rich and stronge expressions, such as "boyu devrilesice", "sabaha çıkmayasıca", "sırtı teneşire gelesice", "yerlere giresice" are given. The usage of {-(y)AsIcA} in prays are also stated in the article. "ruhu şad olasıca", "nurda yatasıca" etc. However, it is obvious that a reproach is hinted in the core of these prays. The reason for that is the suffix of {-(y)AsIcA} .

{-(y)AsIcA} is an enlarged form with participle suffix {-(y)AsI} and {+cA} equative suffix. With this respect, {-(y)AsIcA} has the form of gerund. Nevertheless, with the effect of {+cA} equative suffix, it forms the adjective part of adjective clauses in curses and used as a participle suffix as in the examples. "kör olasıca gelin" "ciğeri yapışasıca (adam)", "eri yitesice (kız/kadın)". In that case {-(y)AsIcA} can be accepted as a compound suffix. In the study it is claimed that {-(y)AsIcA} is curse suffix regarding it animates curses and always reminds them.

Keywords: {-(y)AsIcA} , Curse, Participle Suffix, Spoken Language

Kargış/beddua çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözler olarak tanımlanmaktadır. Kısaca, "kötü dilek" anlamına gelen sözcük *ah, bedat, ilenç, inkisar, kargış, karış, lanet* " gibi adlarla da anılır. (Kaya, 2001: 22)

Elçin, kargışın, insanın içinde uyanan isyan ve hiddet duygularını bastırmak üzere dışa vurduğu bir tepki olduğuna dikkat çekerek "…beddualar, bu ruh hâlini yaşayan insanın en büyük kudret olan Tanrı'nın kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleridir" (Elçin, 1993: 663) değerlendirmesini yapar.

Akalın, alkış ve kargışların temelinde antropoloji, din, cinsiyet, ekonomi, eğitim-öğretim düzeyi, yaş, psikoloji, tarih gibi faktörlerin bulunduğunu, ancak her toplumda benzer rol oynayan antropolojik faktörün önemini ise şu sözlerle ifade eder. "Ayrılık, hastalık, ölüm, yangın, sel, deprem, kıtlık ve benzeri dünya yıkımları ile ana-baba, kardeş, yurt, yuva sevgisi gibi insan mutluluğuna ya da mutsuzluğuna biçim kazandıran sevgi bağları ve değerleri karşısında bütün insanlık ortak bir duygusallık, tutum ve davranışla karşımıza çıkmaktadır. Her toplumda alkış ve kargışın temeli budur" (Akalın, 1990: 61).

Kargış/bedduayı, herhangi bir durumdan/karşılıklı ilişkiden rahatsızlık duyan/zarar gören kişinin mutsuzluğunun ve memnuniyetsizliğinin kaynağına yönelik intikam alma duygusuyla hareket ederek muhatabının cezalandırılmasını istediği, yazılı dilden ziyade sözlü dilde yaşayan söz kalıpları şeklinde tanımlayabiliriz.

Bu çalışmada Türkiye Türkçesi ağızlarında sıkça rastladığımız, bir kargış/beddua eki olarak kullanılan **{-(y)AsIcA}** ve bu ek ile yapılan kargış/beddualar üzerinde durulacaktır.

{-(y)AsIcA}, {-(y)AsI} sıfat fiil ekinin {+cA} eşitlik ekiyle (Korkmaz, 1958: 41-68) genişletilmiş biçimidir.

Korkmaz, {-(y)AsI}'yı, -ası/-esi<-ġa/-ge gereklilik-dilek, gelecek zaman eki + -sıġ/-sig gereklilik-gelecek zaman isim-fiil eki olarak açıklarken (Korkmaz, 1968: 33) Eraslan ekin -ġasıġ/ -gesig biçiminden baştaki ve sondaki /ġ/ ve /g/ seslerinin düşmesiyle ortaya çıktığı görüşündedir. (Eraslan, 1980: 37) Eraslan, ekin Eski Anadolu Türkçesinde kullanılmaya başladığını belirtmektedir. (Eraslan, 1980: 36). Özmen, **{-(y)AsIcA}** 'daki {-(y)AsI} ekinin Eski Anadolu Türkçesindeki gelecek zaman kullanımına dayandığına değinir ve "…buradaki ası/-esi'nin gelecek zaman değil, istek anlamında kullanıldığını gösteriyor. Ayrıca ek

üzerine –ca/-ce eşitlik ekinin getirilmesi, başlangıçta, bu yapı içerisinde kip eki görevinde kullanılmış bile olsa, ekin, kip eki özelliğinin unutulduğunu, kip eki olarak değil sıfat-fiil eki olarak algılandığını göstermektedir"(Özmen, 2000: 291-292) der. Gemalmaz {-(y)AcAk} ekinin kip eki olarak daha işlek hâle gelmesiyle, bu ekin, kip eki olarak kullanımının sona erdiğini ve sıfat-fiil eki olarak da kullanımının azaldığını ifade eder. (Gemalmaz, 1986: XII) Bizce de {-(y)AsI} gelecek zaman işlevi taşıyan bir sıfat-fiil ekidir. Ancak **{-(y)AsIcA}** yapısını taşıyan beddualarda istek işlevinde kullanıldığını da göz önünde bulundurmak gerekir. Üstüner'in açıklamaları da görüşümüzü destekler niteliktedir. "{-AsI} eki günümüzde daha çok beddua gibi kalıplaşmış ifadelerde kullanılır ki bu ifadelerde 'istenen, arzu edilen veya gerekli olan' hareket isimleri teşkil eden bir sıfat-fiil eki olarak karşımıza çıkar." (Üstüner, 2000: 74)

"Beddualar, âşıkların şiirlerinde ve mani, türkü, ağıt, bilmece, ninni ve halk hikâyelerinde kendilerine sık sık yer bulmuşlardır." (Kaya, 2001: 43) Gerçekten özellikle **{-(y)AsIcA}** ekli kargış/beddualar yöreseldir, sözlü dilde/ağızlarda yaşar. Bu sebeple makalemizde yer alacak malzeme için Akalın'ın, Kaya'nın, Üstüner'in kitaplarından, Öztürk'ün (Öztürk, 2012: 740-752), Bulut'un (Bulut, 2012: 1117-1155), (Bulut, 2016: 298-308), Çevik'in (Çevik, 2015: 1-21) çalışmalarından yararlanılmıştır. Tarama yoluyla elde ettiğimiz **{-(y)AsIcA}** ekli kargış/beddualar şu şekilde tasnif edilmiştir.

1. Ölüm Dileyen Kargış/Beddualar

"Ay eceller ***çarpasıca (çarpmayasıca)"*** *

"Boyu ***devrilesice (devrilmeyesice)"*** *

"Boyu ***devrilesice"*** (SB2)

"Canı ***çıkasıca (çıkmayasıca)"*** *

"Cehennem bağından ***tutulasıca"*** *

"Cehennemin dibine ***gidesice"*** *

"Darağacına ***asılasıca"*** *

"Daş (taş) olup da yèrde (yerde) ***galasçı*** (kalasıca)." (AÜ)

"Eceller ***deviresice, çarpasıca (devirmeyesice, çarpmayasıca)"*** *

"Etleri tıpır tıpır ***dökülesice"*** **

"Gavaklar (kavaklar) gibi ***göçesice***" ••

"Geberesice (gebermeyesice)." *

"***Geberesice"*** (SB2)

"Genç ömrü ***bitesice"*** (DK)

"Germece (çamaşır ipi) ***gerilesice"*** (SA)

"Gittiği yerden ***dönemeyesice"*** (SA)

"Gittiği yerden ***gelmeyesice"*** *

"İmansız ***gidesice***" (SB1)

"İnileyip ***geberesice"*** *

"Karış karış ***yere batasıca"*** (JÖ)

"Mundar ***gidesise."*** *

"Olmaz ***olasıca"*** (SA)

"Ölüm yatağına ***yatasıca"*** (DK)

"Sabaha ***çıkmayasıca"*** *

"Sakalını toprak ***örtesice"*** **

"Tahtaya ***gelesice*** (gelesin)" (SA)

"Teneşir üstünde ***yunasıca"*** (DK)

"Urgannara (urganlara) ***gelesice***" (AÜ)

"Uzun ***yatasıca"*** (JÖ)

"Yedi kat yere ***batasıca"*** (DK)

"Yerin dibine ***geçesice***" (SB1)

"Yerlere ***giresice"*** (MÇ)

"Zıkkımın kökünü, taşın pekini ***yiyesice"*** *

2. Muhatabının Silah vb. Aletle Ölmesini Dileyen Kargış/Beddualar

"Başına daş ***düşesice***" (AÜ)

"Bebe okundan ***gidesice"*** (SA)

"Böğründen ***vurulasıca"*** *

"Çatlayıp da çat oklarına ***uğrayasıca"****

"Delik deşik ***olasıca"*** *

"Kör kurşunlara gelesice" (SB1)

"Kurşuna ***gelesice"*** (SA)

* http://kalekoy.blogcu.com/yerel-beddualar/7402512 adresinden erişildi.

•• Afyonkarahisar ilinde tespit edilmiştir.

"Yağlı kurşunlardan ***gidesice"*** **

3. Muhatabın Organlarını İşaret Ederek Ölmesini Dileyen Kargış/Beddualar

"Ağzı yumulu ***galasıca*** (kalasıca)" (SB2)

"Boynu altında ***kalasıca"*** **

"Boynu boğazı altında ***kalasıca (kalmayasıca)"*** *

"Can bağından ***tutulasıca***" (MÇ)

"Ciğerlerinden ***tutulasıca"*** *

"Ciğerlerinden yıldırım ***inesice"*** *

"Ciğerlerinin can bağından ***tutulasıca"*** *

"Çenesi ***çekilesice***" (SB1)

"***Çenesi çekilesiceniñ*** (çekilesicenin) durmadan çenesi işler." (AÜ)

"Çenesine göre bezler ***yetişemeyesice"*** (SA)

"İki ayakların ***bağlanasıca*** işallah (inşallah)" (SB2)

"İki eli böğründe ***kalasıca"*** *

"Kulağına kurşun ***akasıca***" (SB1)

"Kulaklarına mil ***akasıca"*** (SA)

"Sırtı teneşire ***gelesice"*** (SB2)

"Sinesinde diken ***bitesice"*** (DK)

"Yan ağrılarından (böbrek ağrısından) ***gidesice"*** *

4. Muhatabının Doğal Afete Maruz Kalmasını Dileyen Kargış/Beddualar

"Afet ölümlerinden ***gidesice***" (SB1)

"O evi ***yıḫılasıca*** (yıkılasıca) da yüzüğü vermiş" (AÜ)

"Temeli ters ***dönesice"*** *

"Tipiye tutulup ***donasıca"*** (DK)

"Viranda ***kalasıca"*** (DK)

"***Yıḫılaççа*** (yıkılasıca) şu gorḫu (korku) dağında…" (AÜ)

5. Ahirette Kötülük Dileyen Kargış/Beddualar

"Ahir nefeste dinsiz imansız ***gidesice***" (SB1)

"Ahirete imansız ***gidesice"*** *

"Arkandan Fatiha okuyanın ***kalmayasıca***" (SB1)

"Bir gün kurulacak Hak divanında hesap verenlerle ***bir olasıca"*** (DK)

"Cehennem kütüğü (direği) ***olasıca"*** *

"Cennet yüzü ***görmeyesice"*** (SB1)

"Hordlayasıca" (SB2)

"Yüzüñü (yüzünü) şeytanlar ***göresice"*** (SB2)

6. Bela, Musibet, Sıkıntı, Cezayı Dileyen Kargış/Beddualar

"Allah'ın gazabına ***uğrayasıca***" (SB1)

"Allah'tan ***bulasıca***" (DK)

"Aslı gibi saçından tutuşup da tepeden tırnağa ***yanasıca*** (DK)

"Bir olan derdi bine ***yetesice"*** (DK)

"Çorunda, çocuğunda ***bulasıca***" (SB1)

"Defderi (defteri) ***dürülesice"*** (SB2)

"Derdine bir derman aramak için, malını mülkünü ***satasıca"*** (DK)

"Dünyada murada ***ermeyesice"*** (DK)

"Dünyası başına ***dar olasıca"*** (DK)

"Ettiğim beddua ***tutasıca"*** (DK)

"Ettiğini çocuklarında ***çekesice***" (SB1)

"Gök ciğerinden ***yanasıca"*** (SA)

"Hayrını ***görmeyesice"*** *

"İçinden ***kurtlanasıca***" •

"İçine ***sinmeyesice"*** *

"İki yakası bir araya ***gelmeyesice"*** *

"İnim inim ***inleyesice***" (SB1)

"***Kahrolasıca***" (SB1)

"Mevlâ'dan ***bulasıca"*** (DK)

"Onmayasıca (onmayasın)" (SA)

"Ulum ulum ***ulasıca*** da lep lep ***dökülesice***" (AÜ)

"Zift kazanlarına ***düşesice***" *

7. Muhatabının İftiraya Uğramasını Dileyen Kargış/Beddualar

"Guru (kuru) iftiralara ***uğrayasıca***" (SB1)

"Kara iftiraya ***uğrayasıca***" (SB1)

8. Muhatabının Rezil Olmasını, Küçük Düşmesini Dileyen Kargış/Beddualar

"Dizin dizin ***sürenesice"*** *

"El ayak zulmüne ***uğrayasıca"*** *

** http://www.mucur.net/dua-beddua-atasozler/ adresinden erişildi.

• Bolu ilinde tespit edilmiştir.

"Güzellik defterinden ismini ***silesice"*** (DK)
"İt irezil (rezil) ***olasıca***" (SB1)
"Kendi başını ***yiyesice***" (SB1)
"Kumarcı elinde ***zar olasıca"*** (DK)
"Nasırlı ellerde ***kir olasıca"*** (DK)
"Sürüm sürüm ***sürenesice"*** *
"Yerlerde ***sürenesice"*** *
"Yılan olup da yèllere (yerlerde) ***surünesçe (sürünesice)*** dedim." (AÜ)

9.Hastalık Dileyen Kargış/Beddualar

"Ağzı al kanlar içinde ***kalasıca***" (SB1)
"Baba (veba) ***deviresice"*** (SA)
"Baba ***tutasıca"*** (SA)
"Baba ***yiyèsiceler*** (yiyesiceler) çayırlara baħıyur (bakıyor)." (AÜ)
"Bastona dayanıp ***yürüyesice"*** (DK)
"Bıçaklara ***gelesice"*** (DK)
"Boğazında ***kalasıca***" (SB1)
"Ciğeri ***yapışasıca"*** (SA)
"Eriyesice" (DK)
"Göğdeleri (gövdeleri) ***eriyesice"*** *
"Gözüne dizine ***durasıca"*** *
"Ilgıt ılgıt ***eriyesice"*** **
"İçtiğin her yudum suyun içinde dermanı olmayan dert ***bulasıca"*** (DK)
"İlaç diye zehir ***yutasıca"*** (DK)
"Kanlar ***kusasıca"*** *
"Kör nazarlara ***uğrayasıca***" (SB1)
"Nikbetlere (hastalıklar, kötülükler) ***uğrayasıca"*** *
"Uzun hastalıklara ***uğrayasıca"*** *
"Yeşil yaprak gibi ***çürüyesice"*** (DK)
"Yiyemeyesice" (DK)

10. Muhatabının Engelli Olmasını Dileyen Kargış/Beddualar

"Ayağı ***kırılasıca"*** (DK)
"Dili ***tutulasıca"*** *
"Gözü ***çıkasıca"*** *
"Gözü eline ***gelesice***" (SB1)
"Gözü ***kör olasıca*** sene" (AÜ)
"İki gözü ***kör olasıca***" (SB1)
"İki gözü birden ***kör olasıca"*** (DK)
"Kör olasıca" (DK)
"Kör olasıca babam" *(MÇ)*
"***Kör olasıca*** gelin" (AÜ)

11. Delilik Dileyen Kargış/Beddualar

"Aklı ***yitesice***" (DK)
"Başına ***baturayasıca (yiyesice)"*** (SA)
"Başını taştan taşa ***çalasıca"*** (DK)
"Çıkmaz sevda batağına ***batasıca"*** (DK)
"Her gün çöllerde ana yana ***gezesice***" (DK)
"İşine pişman olup saçını ***yolasıca"*** (DK)

12. Muhatabının (Kadının) Eşinin Ölmesini Dileyen Kargış/Beddualar

"(kızlara) eri ***yitesice"*** (SA)
"Kocacığı ***ölesice"*** (DK)

13. Evsiz Barksız Kalmayı, Yuva Dağılmasını Dileyen Kargış/Beddualar

"Evi yurdu ***yanasıca"*** *
"Gözün yaşlı dokuz köyden kovulup onuncu kocada ***durmayasıca"*** (DK)
"Mesut olup yuva ***kurmayasıca"*** (DK)
"Ocağıñ (ocağın) ***batasıca"*** (SB2)
"Od ocağı kör ***galasıca*** (kalasıca)" *
"Odu ocā (ocağı) ***sönesice"*** (SB2)
"Sevdikleri ***ölesice"*** *
"Yurt, yuva ***tutamayasıca***" (SB1)
"Zengin diye vardıcağın kocadan beş kuruşluk hayır ***görmeyesice"*** (DK)

14. Muhatabının Hayvanlardan Zarar Görmesini Dileyen Kargış/Beddualar

"Alaca kuş ***olasıca*** (olasın)" (SA)
"Başına baykuşlar ***konasıca*** (DK)
"Canavarlar ***yiyesice*** *
"Ekmeğini itler, yakasını bitler ***yiyesice"*** *
"Evinde baykuşlar ***ötesice"*** *
"İte, kurda ***yem olasıca***" (SB1)
"Kara kurtlar ***yiyesice***" •
"Kara yılan ile ***yatasıca"*** (DK)
"Klrt (kırt: maymun) ***çalasıca*** (JÖ)
"Klrt (kırt: maymun) ***çekesice"*** (JÖ)
"Sarı arılar ***sokasıca***" (SB1)

15. Muhatabının Mutlu/Huzurlu Günler Görmemesini Dileyen Kar-

gış/Beddualar

"Ak günler ***görmeyesice***" (SB1)

"Gün yüzü ***görmeyesice***" (SB1)

16. Zürriyetin/ Soyun Devam Etmemesini Dileyen Kargış/Beddualar

"Dölü, ocağı ***onmayasıca***" (SB1)

"Evde ***kalasıca***" (SB1)

"Evlat yüzü ***görmeyesice"*** *

"Gıran ***giresice*** (***girmeyesice***)" *

"Köküne gıran ***giresice***" (SB1)

"Nesli tükenip de kökü ***kesilesice***" (SB1)

"Soyu sopu ***kesilesice***" (SB1)

"Türemeyesice (SA)

17. Muhatabının Adının Yok Olmasını Dileyen Kargış/Beddualar

"Adı ***batasıca"*** (SB1)

18. Ahlaksızlık Yapan Muhatabın Kötülüğünü Dileyen Kargış/Beddualar

"Arı, namusu ***kesilesice***" (SB1)

"Cinsi ***batasıca*** cinsine çeker." (AÜ)

"Çotu (kalçası) ***çıkasıca***" (SB1)

Yukarıda yer verdiğimiz örneklerin büyük ölçüde sözlü dilde yaşadığını ve bu tarz örneklerin artırılabileceğini göz ardı etmemek gerekir.

{-(y)AsIcA} eki Standart Türkçede "***kör olası veya olasıca veya olsun***" madde içi örneğiyle sınırlıdır. (TDK, 2011: 1501) **{-(y)AsI}** ekinin kalıplaşmış olarak bazı beddualarda görüldüğü "Herkesin malı bir murdar kadın için! ***Kaskatı kalasıca…***", "Ay ***kör olasıca*** sen de" (Bayraktar, 2004: 135) örnekleri ekin yazılı metinlerdeki bir iki tanığından başka bir şey değildir.

Aksan, genellikle birer kalıp söz niteliği taşıyan beddualarının ağızlarda kullanılanlarının gerçekten sanatlı olan, çok değişik ve özgün yaratımlar yaratan örneklerinin bulunduğunu, bunları okur ya da dinlerken etkili anlatım aracılığıyla, söyleyenin duygularının gücü ve yürek yangınının yeterince yansıtıldığını, beddualarda şiir dilindeki sanatlarla açıklama biçimlerine başvurulduğunu söylemiştir (Aksan, 2006: 172). Aksan'ın verdiği örnekler yukarıda yer verdiklerimizden farklıdır. Bir kadına çocuk sahibi olmaması yolunda bir ilenme için ***"Karnında görüp de kucağında görmeyesice***" sözünü, bir kızın gelin olamamasını dileme için ***"eline kına yakamayıp da başına duvak örtemeyesice"*** örneğini verir. ***"Dar sokaklarda bol bıçaklara rastlayasıca", "Gapısına (kapısına) gara (kara) kilitler asılasıca", "Evden evin önüne inmeyesice"*** örneklerinde de (Aksan, 2006: 172-175) ağızlardaki bedduaların değişik tasarımlarla etkili anlatım gücünün dualara oranla daha zengin ve çeşitli söz dağarcığıyla ortaya konduğu ifade edilmiştir.

Kargış/beddualara özgü genişletilmiş bir ek olan **{-(y)AsIcA},** Türkiye Türkçesi ağızlarında –asıca/-esice/-esçe/-asçı/-açça/-çe şekillerinde görülmektedir. (Üstüner, 2000: 75) ***"yıḫılaççа (yıkılasıca) şu gorḫu (korku) dağında…"*** (AÜ), ***"yılan olup da yėllere (yerlerde) surünesçe (sürünesice) dedim."*** (AÜ), ***"daş (taş) olup da yėrde (yerde) galasçı (kalasıca)."*** (AÜ)

Türkiye Türkçesi ağızlarında **{-(y)AsIcA}** 'nın üzerine hâl ve çokluk eki getirilmesi ekin kalıplaştığını göstermektedir. ***"çenesi çekilesiceniñ (çekilesicenin) durmadan çenesi işler.",*** (AÜ) ***"baba yiyėsiceler (yiyesiceler) çayırlara baḫıyur (bakıyor)."*** (AÜ)

Kargış/beddua söylemede kullanılan **{-(y)AsIcA}** alkış/dualarda da geçmektedir. Bulut, çalışmasının *Ölüm Durumunda Ölenin Arkasından Hem Kendine Hem de Geride Kalan Yakınlarına Söylenen Dualar* kısmında sıraladığı dualar arasında "***Nurda yatasıca"***, (Sorgun-Yozgat/Türkiye), "***Ruhu şad olasıca*** (Kırşehir/Türkiye) örneklerini vermiştir (Bulut, 2016: 302). Üstüner'in çalışmasında da "***O süTcü (sütçü) imam işi ırasgelesice*** (rast gelesice)", "***Atasına ırahmaT*** (rahmet) ***olasıca***" (Üstüner, 2000: 78) cümleleri ile tanıklanmıştır. Ancak alkış/dua özelliği taşıyan bu örneklerde dahi bir serzeniş sezildiği aşikârdır. Bunun sebebi **{-(y)AsIcA}** ekidir.

Kaya'nın "bazı dualar vardır ki, beddua görünümündedirler. Bunlar daha ziyade çocuk okşamaları sırasında söylenen ve şefkat ifade eden sözlerdir." diye ifade ettiği anla-

tımlar arasında "***Cuma günü ölesice***", "***Ölmeyesice***" örnekleri vardır (Kaya, 2001: 29). Bulut da "***gözü kör olmayasıca***" örneğini *Beddua Gibi Söylenen Dualar* içerisinde değerlendirmiştir (Bulut, 2012: 1128). Buna sözlü dilde tespit ettiğimiz ***"Yaşayasıca"*** örneğini de ekleyebiliriz. Ayrıca bir kimsenin şanı, ünü artması dileği için ***"davul önünde gidesice"***, hayırlı bir gün olan Cuma günü ölmenin her müslümanın arzuladığını ifade etmek için "***Cuma günü ölesice***" ve ***"at üstünde gezesice"*** Boratav tarafından övme ile hayır duayı bir araya getiren ve sevgi anlatımı taşıyan sözler/alkışlar olarak değerlendirilmiştir (Boratav, 1988: 128). Bu örneklerde alkış/dualarda geçen **{-(y)AsIcA}**'yı ancak kalıplaşmış söz öbeklerinde kullanıldığını ifade etmemiz gerekir.

{-(y)AsIcA} ekli bir kargış/beddua, olumsuzluk ekiyle kullanıldığında anlamın olumlu hâle geldiği görülür ***"gözleri kör olmayasıca***" (Üstüner, 2000: 78). Bu bağlamda, ***"Allah gözünü kör etmeyesice", "Allah öldürmeyesice"*** örnekleri de kötü dilekmiş gibi algılanıp Allah'ın varlığını kabul eden ve kötü anlam taşımayan kullanımlardır (Bulut, 2013: 438). Ancak olumsuzluk eki almış aşağıdaki gibi kimi örneklerde anlam yine de olumsuzdur. ***"Çenesine göre bezler yetişemeyesice"*** (SA), ***"Gittiği yerden dönemeyesice"*** (SA), ***"Cenned (cennet) yüzü görmeyesice"*** (SB2), ***"Mesut olup yuva kurmayasıca"*** (DK)

Bazı örnekler ise yapının ikili kullanımına işaret eder. ***"Boynu boğazı altında kalasıca (kalmayasıca)."****, ***"Boyu devrilesice (devrilmeyesice)"****, ***"Gıran giresice (girmeyesice)***."* Bu hususta Boratav'ın açıklamaları kayda değerdir: "İlenç anlatımı taşıyan fiilleri, olumsuz biçime sokmakla kargış bir türlü şakaya getirilip hafifletilir. ***"gebermeyesice"*** sözü , "***geberesice***"nin hafifletilmiş şeklidir" (Boratav, 1988: 128). Ersöz ise "ilk bakışta olumsuzluk yansıtan beddua cümlesi, yüklemde yapılan küçük bir değişiklikle bir çeşit dua formuna çevrilir" diyerek bu tarz kullanımlar için *duamsı beddua* adlandırmasını önermektedir. Ona göre hedef kişi, sevilen veya önemsenen biridir. Dolayısıyla konuşucu sinirlendiğinde sevdiğine karşı yönelttiği bu kötü dileğini yumuşatma eğilimine girer (Ersöz, 2014: 37). Görüldüğü gibi *hafifletilmiş beddua, duamsı beddua, beddua gibi söylenen dua, beddua görünümlü dua* şeklinde **{-(y)AsIcA}** ekli kullanımlar için yapılan isimlendirmeler aslında **{-(y)AsIcA}**'nın kargış/beddualarda kalıplaştığını göstermektedir. Bu ekle yapılan alkış/dualarda muhatap alınanın, sevilen, sempati duyulan, önemsenen kişi olması, söyleyicinin kötü dilekte bulunmasını engelleyerek sitemkâr bir tavırla kendisinin iyi niyetini göstermesine yol açmaktadır.

Alkış/dua ve kargış/bedduaları yapısal olarak incelediği çalışmasında Özmen konumuzu ilgilendiren kargış/beddualarda ismi düşürülmüş bir sıfat tamlaması izlenimi olduğunu "Ciğeri ***yapışasıca*** (adam)" (SA), "Eri ***yitesice*** (kız/kadın)" (SA) örnekleriyle tanıklar. (Özmen, 2000: 292) **{-(y)AsIcA}** 'nın genişletilmiş bir sıfat-fiil eki olduğu düşünülürse bu doğru bir yaklaşımdır. Aslında ekin sıfat olmasını sağlamada eşitlik eki {+cA}'nın payı büyüktür. "***çocukça*** hareket, ***insanca*** davranış, ***yüzlerce*** yıldız, ***boyunca*** çamur, ***olanca*** güç" gibi örneklerde eşitlik eki almış sözcük sıfat görevindedir. Buna ilaveten **{-(y)AsIcA}**'lı kargış/bedduaların sıfat tamlaması yapısında bizzat sıfat olduğu kullanımlar da mevcuttur. "***Kör olasıca gelin***" (AÜ), "***Gözü kör olasıca sene***" (AÜ), "***ḳör (kör) olasıca sėvdüm*** (sevdiğim) göndersana (göndersene)." (AÜ)

{-(y)AsIcA}'lı bazı kargış/bedddular istek biçimli {-(y)A-sIn} yüklemlerinde de görülmektedir. "alaca kuş ***olasıca (olasın)***" (SA), "***onmayasıca (onmayasın)*** (SA), "tahtaya ***gelesice (gelesin)***" (SA) gibi. Özmen'in konuyla ilgili açıklaması şöyledir: "-asıca/ -esice'li şekillerin başlangıçta –ası/-esi biçimiyle yüklem görevinde kullanıldığını, –ası/ -esi ekinin istek anlamı ve yüklem özelliği

yitince, onun yerine istek biçiminin kullanıldığını göstermektedir."(Özmen, 2000: 292) Bulut'un Türkiye Türkçesi ile Kıbrıs ağızları için verdiği örnekler de bunu desteklemektedir. "Teneşire ***gelesin***" (Fethiye-Muğla/Türkiye), "Sırtı teneşire ***gelesice***" (Dilekkaya-Lefkoşa/Kıbrıs); "Cennet ***görmeyesin***" (Niğde/Türkiye), "Cenned (cennet) yüzü ***görmeyesice***" (Antalya/Türkiye) "Cenned (cennet) yüzü ***görmeyesiñ*** (görmeyesin)" (Dilekkaya Köyü-Lefkoşa/Kıbrıs) (Bulut, 2016: 305). **{-(y)AsIcA}** 'nın isteğe dönüştüğü bu tarz kullanımlarda muhatabın 2. teklik şahıs olduğu açıktır. Ancak özellikle isim kısmı düşürülmüş bir sıfat olduğu kullanımlarında **{-(y)AsIcA}** hep 3. şahsa hitap etmektedir. "Dili ***tutulasıca (çocuk)****, "Ayağı ***kırılasıca (kedi)"*** (DK), "Kulaklarına mil ***akasıca (kadın/adam)"*** (SA) gibi. Bu örnekleri "***dili tutulasın", "ayağı kırılasın", "kulaklarına mil akasın***" şeklinde düşünemeyiz. Bunu da imkânsız kılan söz konusu kargış/bedduaların isim kısmının 3. teklik iyelik eki almasıdır. Bunlar ancak 3.teklik şahıs emir yüklemli kargış/bedduaya karşılık gelirler. ***"Dili tutulsun", "ayağı kırılsın", "kulaklarına mil aksın"*** şeklinde. Ancak hem 2. şahsa hem 3. şahsa hitap edebilen kargış/beddualar bulunmaktadır. "Yerlere ***giresice"*** (MÇ) sözünü ***"yerlere giresin"***, ya da ***"yerlere giresice (adam)" / "yerlere girsin"*** şeklinde düşünmek mümkündür. Bu durumda muhatap alınan şahsa göre kargış/bedduanın hedef kitlesi değişebilmektedir. Boratav'ın söylenişlerindeki özelliklere göre alkış ve kargışları sınıflandırdığı eserinde kargışlarla ilgili şu ifadeleri tam da bu noktada söylediklerimizi doğrular: "Her iki kümedeki kargışların şu biçimde söylenişleri de vardır: "***Dar sokaklarda bol bıçaklara rastlayasıca"*** kargışı, hem "***dar sokaklarda bol bıçaklara rastlayasın"***, hem de "***dar sokaklarda bol bıçaklara rastlasın"*** yerine söylenebilir. Bu biçim, dileğe amaç olan kişinin hem yüzüne, hem de arkasından söylemeye elverişlidir" (Boratav, 1988: 127-128).

SONUÇ

Kargış/beddualar acıyı, mutsuzluğu, üzüntüyü yüreğinde hisseden söyleyicinin duygularını farklı, orijinal tasarımlarla dile getirdiği, dilimizin güçlü ve zengin söz varlığını gösteren kalıplaşmış sözlerdir. Kargış/bedduanın ilgi çekici bir biçimde yansıması, sözlü dilde, **{-(y)AsIcA}** ekinde görülmektedir. İstek işlevli bir sıfat-fiil eki olan {-(y)AsI}, {+cA} eşitlik ekiyle genişletilmiştir. Bu noktada **{-(y)AsIcA}** 'nın yapıca zarf-fiil eki özelliği taşıdığı görmezden gelinmemelidir. Çünkü Standart Türkçede de yerini bulmuş {-(y)AsI} ekinin yönelme hâli eki {+(y)A} ile birleşmesinden doğan bir başka zarf-fiil eki {-(y)AsIyA} vardır ve bu tarz zarf-fiiller birleşik zarf-fiil (Gülsevin, 2001: 122-143) olarak nitelendirilir. Tıpkı {-DIkçA}, {-DIğIndA}, {-mIşçA} gibi. Ancak yukarıda verdiğimiz kullanımlarda da görüldüğü gibi, sıfat-fiil/sıfat görevi baskın, tamamen {+cA} ekinin işlevinden kaynaklı –ki bu işlevi DENY'nin "aşağılama" diye belirtiği, (Deny, 1941: 457) Üstüner'in "bu kullanımda eşitlik hâli eki genel olarak anlamı kuvvetlendirme görevi yapar. Tamlanana yakıştırılan veya onun için istenen, arzu edilen harekete layık oluşu {+cA} eşitlik ekiyle pekiştirilir" (Üstüner, 2000: 78) diye ifade ettiği, **{-(y)AsIcA}** birleşik bir sıfat-fiil eki olarak düşünülmelidir. Sınırlı sayıdaki örnekle alkış/dualarda rastlanılan **{-(y)AsIcA}** 'nın bu kullanımlarının bile kargış/beddualardan mülhem olduğunu ifade ederek ekin kargış/beddualara hayat verdiğini, onlarla anılageldiğini bir kez daha yineleyerek **{-(y)AsIcA}** için kargış/beddua eki adlandırmasını öneriyoruz.

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Aksan, D. (2006),*Türkçenin Gücü,* Ankara: Bilgi Yayınevi.

AÜ: Üstüner, A. (2000), *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Ankara: TDK Yayınları.

Bayraktar, N. (2004), *Türkçede Fiilimsiler*, Ankara: TDK Yayınları.

Boratav, P. N. (1988), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,* İstanbul: Gerçek yayınevi.

Bulut, S. (2013), Anadolu Ağızlarında Dinî İnançları Yansıtan Kalıp Sözler, *JASSS, International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 1, 435-465.

Deny, J. (1941), *Türk Dili Grameri-Osmanlı Türkçesi* (Çeviren: Ali Ulvi ELÖVE), İstanbul.

DK: Kaya, D. (2001). *Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar,* Ankara: AKM Yayınları.

Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş,* Ankara: Akçağ Yayınları.

Eraslan, K. (1980), *Eski Türkçede İsim-Fiiller,* İstanbul.

Ersöz, S. (2014), Türkiye Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Bedduaların İşlevleri, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies,* XIV/2, 29-46.

Gemalmaz, E. (1986), *Çağdaş Azerî Türkçesi Metinleri,* Erzurum.

Gülsevin, G. (2001), Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* C II, Sayı 2, 122-143.

JÖ: Öztürk, J. (2012), Antakya Ağzında Kargışlar, *Prof. Dr. Mine MENGİ Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri,* Adana, 740-752.

Korkmaz, Z. (1958), Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Deneme, *TDAY, Belleten*, 41-68.

Korkmaz, Z. (1968), -ası/-esi Gelecek Zaman İsim-Fiil (Participium) Ekinin Yapısı Üzerine, *TDAY Belleten,* TDK Yayınları, 31-38.

MÇ: Çevik, M. (2015), Bedduanın Estetik İfadesi: Manilerde Kargışlar, *Türkbilig*, 1-21.

Özmen, M. (2000), Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri, *Türk Dili,* S 585, 280-293.

SA: Akalın, L. S. (1990). *Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar ve Kargışlar,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

SB1: Bulut, S. (2012), Anadolu Ağızlarında Kullanılan Kalıp Sözler ve Bu Kalıp Sözlerin Kullanım Özellikleri, *Turkısh Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/4, 1117-1155.

SB2: Bulut, S. (2016), Türkiye Türkçesi Ağızları ile Kıbrıs Türk Ağızlarında Ortak Kullanılan Kalıp Sözlerden Hayır Dualar ve Beddualar, *Asos Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, S 24, 298-308.

TDK: Türk Dil Kurumu (2016). *Türkçe Sözlük,* Ankara: TDK Yayınları.